

A LUAINA BUK KAI PAULO RA APOSTOLO TADAV TIMOTEO

¹ Paulo, ra apostolo kai Kristo Iesu ta ra vartuluai kai God kada Tena Valaun, ma Kristo Iesu, nina da ki nunur tana;

² tadav Timoteo, a natugu tuna ta ra nurnur: A varmari, ma ra bala na varmari, ma ra malmal, tai God Tama i dat, ma Kristo Iesu kada Luluai.

A tinata na varvalai ure ra tinata na vavaongo

³ Da iau ga vargat iu upi una ki boko Epeso, ba iau ga vana uro Makedonia, upi una tigel ta umana upi koko diat a tovo tar ra enana tinata na vartovo,

⁴ ma upi koko bula diat a kapupi ra lavur tinata na akakur ma ra niluluk na vuna tarai ba pa ta langun tana, ma i vuna ka ta ra varpuapuai, ma pa i vatavua ra papalum kai God ta ra nurnur; una pait ia damana.

⁵ Ma ra mutuai ra vartuluai ia ra varmari ta ra gongom na bala ma ra bo na varkurai na bala, ma ra dovot na nurnur;

⁶ ma ta ra umana go dia ga vana irai kan ia ma dia tar tadav ra tinata vakuku;

⁷ kadia mamainga upi diat a umana tena vartovo ta ra varkurai, ma pa dia matoto ta ra magit dia varvai tana, ba ra magit dia ongor ma ra varvai tana.

⁸ Ma ave nunure ba ra tinata na varkurai i boina, ona tikai i vartovo takodo tana,

⁹ tago ave nunure ba di ga tul tar ra tinata na varkurai, vakir ure diat a umana tena takodo,

ure ke diat pa dia mur ra varkurai, ma ra umana tena niol, ma ure diat bula pa dia lotu ma ure ra umana tena varpam, ma ure diat pa i gomgom ra tulungea i diat ma diat dia papait ra magit vakuku, ure diat, dia kita ra tama i diat ma na i diat, ma ra umana tena rapu tarai,

¹⁰ ure diat a umana tena ungaunga, ma diat, dia pait ra kaina ta ra tarai mulai, ure diat, dia lolong tarai, ure diat, dia vavaongo, ma diat, dia vavalima vavaongo, ma ure ra lavur magit par pa i varogop ma ra dovot na vartovo;

¹¹ varogop ma ra bo na varvai ure ra mariringian i God i ti doan muka, nina di ga nur tar ia tagu.

A pite varpa ure ra varmari kai God

¹² Iau pite pa Kristo Iesu kada Luluai, nina i tar vaongor iau, ma i ga nuk pa iau ba i dovot ra balagu, ma i tibe iau ta kana papalum,

¹³ tago amana iau a tena varvul ma ra tena vakavakaina, ma ra tena varvabilak; ma iau tar alube pa ra ngala na varmari, tago iau ga pait ia ma ra tuptup ta ra bobotoi;

¹⁴ ma i ga peal vurakit ra varmari kai kada Luluai varurung ma ra nurnur ma ra varmari, nina tai Kristo Iesu.

¹⁵ I dovot go ra tinata, ma i topa ia tuna upi dat a manga kapupi ia, ba Kristo Iesu i ga vana rikai ta ra rakarakan a gunagunan upi na valaun ra umana tena varpam; ma iau, iau lia kakit ta diat;

¹⁶ ma go, iau ga alube pa ra varmari na bala, upi Iesu Kristo na vaarike kana mangamangana

vovovon parika tagu lua, upi iau a valavalar ure diat, dia nurnur tana namur upi ra nilaun tukum.

¹⁷ Ma tadav ra King i ra lavur tataun, nina ba pa ta mareng na minat na tadav ia, ma pa di gire, God i kopono ko, da tul tar ra variru tana ma ra pite varpa pa na mutu. Amen.

¹⁸ Go ra vartuluai iau tul tar ia tam, Timoteo, a natugu, upi na da ra umana tinata na propet i ga lua ure u, upi una pait ra bo na vinarubu tana;

¹⁹ ma una vatur vake ra nurnur ma ra bo na varkurai na bala; nam ta ra umana dia tar vue, ma kadia nurnur i tar virua da ra parau;

²⁰ Imenaio ma Alekandro, a urua ta diat, iau ga tul tar dir tadav Satan upi da vaminana dir, ba koko dir a tata na varvul mulai.

2

A nilotu

¹ Io, iau varvargat lua, ba da pait ra nilul vovo, ra niaring, ma ra nilul ure, ma ra pite varpa ure diat ra tarai par;

² ure ra umana king ma diat parika dia ki na luluai; upi dat a ki bulu ma dat a balamat ta ra lotu ma ta ra mangamangana takodo bula.

³ Go i vakak ma i boina ta ra mata i God kada Tena Valaun;

⁴ nina i mainge ba ra tarai par diat a laun ma upi diat a nunure ilam boko ra dovotina.

⁵ Tago tikai ka God, ma a kopono ko bula ra tena varvamaram ure God ma ra tarai, ra tutana iat, Kristo Iesu,

⁶ nina i ga tul tar ia iat mulai upi ra varkul ure ra tarai par, a varvai dovot ta ra kilalana iat;

⁷ nam di ga tibe iau upi ina tena varvai tana, ma upi ina apostolo bula (iau tatike ra dovotina, pa iau vavaongo), upi iau a tena vartovo pire ra umana Tematana ma ra nurnur ma ra dovotina.

⁸ Iau mainge ba ra tarai par diat a araring ta ra lavur gunagunan, ma diat a vatur ra gomgom na lima i diat urama, ma koko ra kankan ma koko ra tamtavun.

⁹ I boina bula ba ra vaden diat a mong ma ra lavur mal i topa ia, diat a ruva ma diat a minana; ma koko diat a mong ma ra viri pepe na ulu i diat, ma ra goled, ba ra kiau na kalagi, ba ra ngatngat na mal;

¹⁰ diat a mong ika (da ra vaden dia mur ra lotu) ma ra bo na mangamangana.

¹¹ Ma a vavina na ki mut ba i vartovo ma na toratorom.

¹² Ma pa iau nur tar ia tai ta vavina upi na tena vartovo, ba na malamala ngala pire ra tutana, na ki vovovon ika.

¹³ Tago di ga vaki Adam lua, ma namur Eva;

¹⁴ ma pa di vagu pa Adam, ra vavina di ga vagu ot pa ia, ma i ga bura ta ra varpam;

¹⁵ mada valaun ia ta ra vavapitar, ona dia tur padikat ta ra nurnur ma ta ra varmari ma ta ra mangamangana gomgom varurung ma ra mangamangana i minana.

3

A umana lualua ta ra lotu

¹ Go ra tinata i dovot muka: Ona ta tikai i mainge ra kiki kai ra ngala na patuana, i mainge ra bo na papalum.

² Ma koko ta magit na vartakun na tur ta ra ngala na patuana, ma na tikai ka kana taulai, ma na ki vinvini, ma na minana, ma na takodo kana mangamangana, a tena ongonge vaira, ma na tale ra vartovo;

³ koko na longlong ta ra nimomo, ma koko na varvarkita; ma na madu ra maukuana, ma koko na varngangar, ma koko na mari mani;

⁴ ma na kure mal ra kubana iat ma ra bo na mangamangana upi ra umana natuna diat a toratorom;

⁵ (ma ona pa i tale tikai upi na kure mal ra kubana, na balaure davatane ra ekelesia kai God?)

⁶ koko ta tikai i kabur lotu ka, kan na vavagia pa mule ma na bura ta ra varkurai na kankan kai Satan.

⁷ Go bula i manga topa ia ba na boina ra varvai ure pire ra tarai vakuku; kan da tata kaina ure, ma na bura ta ra kun kai Satan.

A umana tena maramaravut ta ra lotu

⁸ Damana bula i topa diat ra umana tena maramaravut ba diat a ruru, ma koko diat a umana lup mome vain, ma koko diat a ngarao upi ra kaina tabarikik;

⁹ ma diat a vatur ra magit na pidik i ra nurnur ma ra gomgom na varkurai na bala.

¹⁰ Ma da valar ot value pa diat; ma namur diat a pait ra papalum na tena maramaravut, ona pa ta magit na vartakun pire diat.

¹¹ A vaden damana bula, diat a ruru, ma koko diat a varurai; diat a minana ma diat a dovot ta ra lavur magit par.

¹² Ma ra umana tena maramaravut na tikitikai ka kadia taulai, ma diat a kure mal ra umana natu i diat ma ra kuba i diat.

¹³ Diat dia tar pait mal ra papalum na tena maramaravut, dia vatur vake ra bo na kiki tana, ma dia manga rurung ta ra nurnur tai Kristo Iesu.

A ngala na magit na pidik

¹⁴ Iau nuk ia ba i maravai ba ina vana piram; ma go ra lavur magit iau tumu ia piram,

¹⁵ Upi ona ina vavuan, una nunure ra mangamangana ba na topa u upi una pait ia ta ra pal kai God, nina ra ekelesia kai God i laun, ra pagapaga i ra dovotina ma ra vunapaina.

¹⁶ Ma go ra magit pa da varpuai tana, a magit na pidik ta ra lotu i ngala vurakit:
Nina i ga vana rikai ma ra palapaka i ra tarai,
a Tulungen i ga kure ba i takodo,
a umana angelo dia ga gire,
di ga varvai tana pire ra umana
Tematana,
di ga nurnur tana ta ra rakarakan a gunagunan,
ma di ga kap ia urama ma ra minamar.

4

A umana tena vartovo vavaongo

¹ Ma ra Tulungen i varvai bulu tana ba ta ra umana diat a vana tapuku kan ra nurnur ta ra kilakilala namur, ma diat a onge ta ra umana tulungen dia varvarara, ma ra vartovo kai ra umana tabaran,

² ta ra malataur kai ra umana tena vavaongo, nina di tar tun vakilang ra varkurai ta ra bala i diat;

³ dia tigel ra varbean, ma dia vartuluai ba da mamue ta umana magit na nian, nina God i tar vaki ia upi diat, dia nurnur, ma dia nunure ra dovotina, diat a en ia ma ra pite varpa.

⁴ Tago ra magit parika God i vaki ia i boina, ma pa ta magit i bilak ba da alube pa ia ma ra pite varpa;

⁵ tago ra tinata kai God ma ra niaring i vagomgom ia.

A bo na tultul kai Iesu Kristo

⁶ Gala u vanuk tar go ra lavur magit ta diat ra umana bartura i dat, gala u ra bo na tultul kai Kristo Iesu, ma u tar taiak ta ra tinata na nurnur, ma ra bo na vartovo nam u tar mur mal ia;

⁷ ma una pue vakakit vue ra lavur varvai na papaua kai ra umana tubuan na vavina. Ma una ongor ma ra vartovo ta ra lavur mangamangana ai ra lotu.

⁸ A vartovo ta ra minimal ure ra paka i dat i topa ra ik; ma ra mangamangana ai ra lotu i topa ra lavur magit parika, ma i vatur ra vamading ure ra nilaun go gori, ma ra nilaun bula ba namur.

⁹ Go ra tinata i dovot, ma i topa ia upi dat a manga kapupi ia.

¹⁰ Tago ave papalum upi nam, ma ave ongaongor bula tana, tago ave nurnur tai ra God a launa, nina ra Tena Valaun kai ra tarai parika, ma kadiat tuna dia nurnur.

¹¹ Una tovo tar go ra magit ma una vartuluai me.

¹² Koko ta tikai na piam u, tago u barmana boko; boina ba u ra valavalar ika ure diat dia nurnur, ta ra tinata, ma ta ra mangamangana, ma

ta ra varmari, ta ra nurnur, ma ta ra mangamangana gomgom.

¹³ Una ongor ta ra luk buk, ta ra vargat, ma ta ra vartovo, tuk ta ra bung ina pot i tana.

¹⁴ Koko u nur vue ra vartabar i tur piram, nam di ga tul tar ia tam ma ra tinata na propet, ma ra papalagur na lima i diat ra umana patuana.

¹⁵ Una manga nuk pa go ra lavur magit; ma una tul tar iu bulu tana; upi kaum tinavua na vana rikai pire diat a tarai par.

¹⁶ Una balaure mal u, ma kaum vartovo bula. Una tur padikat ta go ra lavur magit; ba una pait ia dari, una valaun mule u ma diat bula dia valongore u.

5

A maramaravut pire diat dia nurnur

¹ Koko una manga pit ta patuana tutana, una vargat ia ka da tamam; ma diat ra umana barmana da ra umana turam;

² ma diat ra lavur tubuan da nam; ma diat ra umana inip da ra umana taim, ta ra gomgom na mangamangana.

³ Una ru ra umana ua na vavina, nina dia ua tuna.

⁴ Ma gala ta ua na vavina ma ta umana natuna ba ta umana tubuna, boina ba diat a vaarike value kadia lotu ta ra kuba i diat, upi diat a bali ra varmari kai ra ura tavu i diat; go i boina ta ra mata i God.

⁵ Ia ra ua na vavina tuna, nina ba pa ta niuruna, i nurnur tai God, ma i ongor ta ra nilul vovo ma ra niaring ta ra marum ma ta ra keake.

⁶ Ma nina i tikatikan upi ra gugu vakuku i tar mat ba i laun boko.

⁷ Go ra lavur magit una vartuluai bula me, upi koko ta magit na vartakun na tur ta diat.

⁸ Ma ona ta tikai pa i balaure ra taraina, ma diat muka ta ra kubana, i tar pue vue ra nurnur, ma i manga kaina ta dir ma tikai pa i nurnur.

⁹ Da tumu ka ra iang i tika na ua na vavina ba i laptikai na vinun kana kilala, ma ba i ga vakopono taulai,

¹⁰ ma da valongore ra bo na tinata tana ure ra umana bo na papalum; ba i ga vamel ta umana bul, ba i ga vango diat ra umana vaira, ba i ga puk ra kau i diat ra umana tena gomgom, ba i ga maravut diat dia ki kaina, ba i ga ongor upi ra lavur bo na papalum parika.

¹¹ Ma diat ra umana ua na vavina pa i vailik kadia kilala, una pue vue diat; tago ba dia tar kaina upi ra gugu irai kan Kristo, dia mainge mule ra tinaulai;

¹² ma da kure diat, tago dia tar vue ra luaina vavalima.

¹³ Ma dia ki vakuku bula, ma dia vana vurvur-bit ta ra lavur palpal; ma vakir dia libur uka, diat a umana lup tinata bula ma dia varvakai vakuku bula ma ra magit kai ra umana enana, ma dia tatike nina ba pa i ko.

¹⁴ Kari iau mainge ba ra umana ua na vavina, ba pa dia tubuan boko, diat a taulai, ma diat a vapitar ra umana bul, ma diat a kure ra kuba i diat, ma koko diat a pait ta magit upi ra ebar na tata na varvul tana;

¹⁵ tago ta umana dia tar vana irai upi diat a mur

Satan.

¹⁶ Ba tika na tutana ba tika na vavina i nurnur ma kana ta umana ua na vavina, boina ba na maravut diat, ma koko da vamamat ra ekelesia; upi na langalanga ma na maravut ra umana ua na vavina tuna.

¹⁷ I boina ba da manga ru nam ra umana patuana dia varkurai mamal, ma na manga ngala ra variru tadav diat dia ongor ta ra varvai ma ra vartovo.

¹⁸ Tago a Buk Tabu i biti: “Koko una kaman vake ra ngie i ra bulumakau, ba i ruarua rama vue ra kon.” Ma dari bula: “I kat ba da vabongon ra tena niongor.”

¹⁹ Koko una kapupi ra vartakun ure tika na patuana, ia kaka ba a ivut ba a utul a tena varvai tana, una nuk pa ia.

²⁰ Diat dia pait ra varpam, una pit diat ta ra mata i ra tarai parika, upi diat ta ra na bula diat a burburut.

²¹ Iau manga vargat vadekdek iu ta ra mata i God, ma ra Luluai Kristo Iesu, ma ra umana angelo di pilak pa diat, ba una mur go ra lavur magit, ma koko ra pipilak vakuku.

²² Koko una vung lulut pa ra ura limam tai ta tikai, ma koko una maravut ta ra varpam kai ra umana enana; una balaure u upi una gomgom.

²³ Koko una mome mule ra tava, una mome ta ikilik na vain ure ra balam ma ure ra binilua i monomonong iu.

²⁴ A varpam kai ta umana tarai i tur kapa, ma dia lua ta diat ta ra varkurai; ma kai ta ra umana diat a vana rikai namur.

²⁵ Damana di gire bula ra bo na mangamangana kai ta umana, ma diat nina pa di gire, da mama ive diat ta ra nilaun namur.

6

¹ Boina ba ra umana vilavilau diat a manga ru kadia umana luluai, upi koko da tata vakaina ure ra iang i God ma ra vartovo.

² Ma diat ba kadia umana luluai dia nurnur, koko diat a piam diat, tago dia barturana; i boina ba diat a manga torom ta diat, tago diat a umana tena nurnur ma di mari diat, ma dia pait bula ra bo na mangamangana.

A vartovo vavaongo ma ra dovot na magit

Go ra lavur magit una varvartovo me ma una varvargat me.

³ Ona ta tikai i vartovo ma ra enana vartovo, ma pa i mulaot ta ra bo na tinata, ra tinata kai kada Luluai Iesu Kristo iat, ma ra vartovo i da ra lotu;

⁴ ra dari i vavagia pa mule, ma pa i nunure ta magit, i papait na papaua ka ure ra lavur vartir ma ra varvartoto ure ra lavur tinata, nina i arikai tana ra varngu, ra varngangar, ra varvul ma ra kaina nuknuk,

⁵ ra lavur varpuapuai kadiat i bilak ra nuknuk i diat, i tar panie ra dovotina pire diat, ma dia nuk ia ba ra kini ta ra lotu na vapeal kadia tabarikik.

⁶ Ma a dovotina, a lotu, ba i tur varurung ma ra kini vovovon, ia ra vuna ta ra ngala na tabarikik;

⁷ tago pa da ga kap vaarike ta magit uti ta ra rakarakan a gunagunan, ma a dovotina, ba da vana kan ia, pa dat a kap mule ta magit;

⁸ ma ona ada magit na nian ma ra mal akari, dat a ngo tana.

⁹ Ma diat dia mainge ba diat a uviana, dia bura ta ra varilam ma ta ra kun ma ta ra mangoro na mamainga dia papaua ma dia varvakai * na, nina dia vue vadudu vue ra tarai ta ra minat ma ra vinirua.

¹⁰ A mamainga upi ra mani ia ra vunapai ra lavur kaina magit parika; ma ta umana ba dia ngarao upi ia, dia rara tana kan ra nurnur, ma dia go mule diat ma ra do na niligur.

A tinata na varvakapa pire Timoteo

¹¹ Ma u, u ra tutana kai God, una lop kan go ra lavur magit; ma una mur ra mangamangana takodo, ma ra lotu, ma ra nurnur, ma ra varmari, ma ra kini vovovon, ma ra madu na bala.

¹² Una varvarubu ta go ra bo na vinarubu na nurnur, una tabe vake ra nilaun tukum, nam di ga oro pa u upi ia, ma u tar tata kapa ta ra bo na varvai ta ra luaina mata i diat ta ra umana tena varvai vadovot.

¹³ Iau vargat u ta ra luaina mata i God, nina i balaure ra lavur magit par, ma Kristo Iesu, nina i ga tata kapa ma ra bo na tinata ta ra luaina mata i Pontio Pilato;

¹⁴ ba una torom ta ra vartuluai, upi koko na dur, ma koko ta magit na vartakun tana, tuk ta ra vinavana rikai kai kada Luluai Iesu Kristo;

¹⁵ nina ba ia iat na ve tar ia ta ra kilalana iat, nina ra kopono Luluai, i ti doan, ra King kai ra lavur king, ma ra Luluai kai ra lavur luluai;

¹⁶ kana ka ra nilaun tukum, ma i ki ta ra talapar ba pa ta na vana maravai tana; nina ba pa ta

tutana i ti gire, ma pa ta na gire go; da tul tar ra variruru tana ma ra dekdek pa na mutu. Amen.

¹⁷ Vargat diat dia uviana ta go ra rakarakan a gunagunan, ba koko na ngala ra nuknuk i diat ure diat mulai, ba koko diat a nurnur ta ra gologolo na tabarikik, ia kaka tai God, nina i manga tabar dat ma ra lavur magit par upi dat a gugu tana;

¹⁸ upi diat a pait ra boina, upi diat a uviana ka ta ra bo na papalum, diat a varvartabar, ma diat a maramarävüt;

¹⁹ upi diat a vung varurue ra bo na vunapaina upi kadiat ta ra kilala namur, upi diat a tabe vake ra nilaun, nina ra nilaun tukum.

²⁰ Ea, Timoteo, una balaure vake nam ra magit di tar tul tar ia tam, ma una tapgaga kan ra kaina pir maul ma ra varongongoi, nam dia vartuam me ba ia ra kabinana;

²¹ nina ba ta umana dia mur tana ma dia rara kan ra nurnur.

A varmari na ki pire vavat.

**A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A
KALAMANA KUNUBU**
**The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New
Guinea**
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW
Aux, Sydney 1891 +New Testament 1901 +New Testament (revised) BFBS,
London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R.
Lister Turner and J.B. Clark (LMS)

1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and
Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland 1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS
in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agaru, Reatau Mea, Morea Igo, Egi
Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative
Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it
in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 31 Aug 2023

bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db